

تأثیر رسانه‌ها و فضای مجازی بر سلامت اجتماعی زنان

فیروزه دلداری*

قال الامام الجواد عليه السلام: «مَنْ أَصْعَى إِلَى نَاطِقٍ فَقَدْ عَبَدَهُ فَإِنْ كَانَ النَّاطِقُ عَنِ اللَّهِ فَقَدْ عَبَدَ اللَّهَ وَإِنْ كَانَ النَّاطِقُ يَنْطِقُ عَنْ لِسَانِ إِبْلِيسَ فَقَدْ عَبَدَ إِبْلِيسَ»^۱.

مقدمه

رسانه به عنوان فرهنگ در جوامع انسانی عصر حاضر یکی از مهم‌ترین منابع در افزایش اطلاعات مخاطبان است. از سوی دیگر در سال‌های اخیر، گسترش ضریب نفوذ اینترنت در کشور و عضویت در شبکه‌های اجتماعی از طریق گوشی‌های تلفن همراه رشد چشمگیری داشته است. به‌رغم همه‌گیر شدن شبکه‌های اجتماعی، حضور زنان در این شبکه‌ها و تاثیر این شبکه‌ها بر زندگی آنان از منظر جامعه‌شناختی اهمیت دارد. افزایش اطلاعات با وجود تأثیر مثبتی که دارد، اثرات منفی آن به‌خصوص بر سلامت فردی و اجتماعی مخاطبان انکار ناپذیر است.

این نوشتار بر آن است تا سلامتی اجتماعی زنان را در استفاده از رسانه‌های جمعی بیان کند. نتایج به‌دست آمده، نشان می‌دهد که میان مصرف رسانه‌ای افراد و سبک زندگی سلامت‌محور رابطه معناداری وجود دارد؛ اما نباید از آسیب‌های وارده بر سلامت اجتماعی زنان غفلت ورزید. وجود شکاف تربیتی میان نسل جدید و نسل

* دانش‌آموخته سطح ۳ تفسیر جامعه‌الزهرا عليها السلام.

۱. ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۴۵۶۷: «امام جواد عليه السلام می‌فرماید: کسی که به گوینده‌ای گوش فرا می‌دارد؛ گویی در حال عبادت اوست. پس اگر ناطق سخنی الهی می‌گوید، شنونده خدا را عبادت می‌کند و اگر گوینده سخنی شیطانی می‌گوید، شنونده در حال عبادت شیطان است».

قدیم و نیز تغییر در نوع پوشش و استفاده ابزاری از زنان در رسانه، از جمله تأثیرات رسانه بر زنان به‌شمار می‌رود که سلامت اجتماعی آنان را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. امروزه رسانه یک ابزار پر قدرت در اختیار صاحبان قدرت برای تسخیر آرام جوامع است. زنان به مثابه پیشگامان تربیت در نهاد خانواده در تیررس آن‌ها هستند. اگر چه بت و بت‌پرستی در شکل قدیمی و سستی آن در بسیاری از کشورها و فرهنگ‌ها منسوخ شده، بت‌پرستی مدرنی جایگزین آن شده که همان غرق شدن در محتوای بسیاری از رسانه‌هاست. این محتوا کاربران را در مقابل خود به پرستش انداخته است. فریبندگی، اغوا و تأثیر و نفوذ این رسانه‌ها با توجه به محتوای مستهجن آن‌ها بسی عمیق‌تر و گسترده‌تر از گوساله سامری است. در روایتی از امام جواد علیه السلام آمده است:

مَنْ أَصَغَىٰ إِلَىٰ نَاطِقٍ فَقَدْ عَبَدَهُ فَإِنْ كَانَ النَّاطِقُ عَنِ اللَّهِ فَقَدْ عَبَدَ اللَّهَ وَإِنْ كَانَ النَّاطِقُ يَنْطِقُ عَنْ لِسَانِ إِبْلِيسَ فَقَدْ عَبَدَ إِبْلِيسَ؛^۱ کسی که به گوینده‌ای گوش فرا می‌دارد؛ گویی در حال عبادت اوست. پس اگر ناطق سخنی الهی می‌گوید، شنونده خدا را عبادت می‌کند و اگر گوینده سخنی شیطانی می‌گوید، شنونده در حال عبادت شیطان است.

مولانا می‌گوید:

هر ندایی که تو را بالا کشید
هر ندایی که تو را حرص آورد
آن ندا می‌دان که از بالا رسید
بانگ گرگی دان که او مردم دَرَد^۲

۱. مفهوم شناسی

الف) رسانه

رسانه به معنای ابزاری است که به وسیله آن‌ها ارتباط برقرار می‌شود و انتقال‌دهنده فرهنگ‌ها و افکار عده‌ای است که اکنون مصادیق آن روزنامه، رادیو، تلویزیون، مجلات، ماهواره، اینترنت، صفحات نوری و ویدئوست. به عبارتی رسانه وسیله‌ای است که نقش حامل اطلاعات و پیام‌های از پیش طراحی شده را ایفا می‌کند و واسطه

۱. ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۴۵۶۷.

۲. جلال‌الدین محمد بلخی، مثنوی و معنوی، دفتر دوم، ابیات ۱۹۶۰ - ۱۹۵۹.

بین انتقال‌دهنده و گیرنده پیام است که در طول زمان دچار تحول و پیشرفت شده است.^۱

ب) سلامت اجتماعی

سلامت اجتماعی به معنای توانایی فرد در ایجاد ارتباط با محیط اجتماعی است و علاوه بر آن ارزیابی و شناخت فرد از چگونگی عملکردش در اجتماع و کیفیت روابطش با افراد دیگر، نزدیکان و گروه‌های اجتماعی است که وی عضوی از آنهاست. طبق این تعریف، شاخص‌های سلامت اجتماعی عبارت‌اند از: مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، پذیرش اجتماعی، شکوفایی اجتماعی و انطباق اجتماعی. به عبارت دیگر، سلامت اجتماعی می‌تواند ارزیابی فرد از روابط اجتماعی‌اش تعریف شود؛ عکس‌العمل دیگران در برابر او چیست و او چگونه درباره نهادهای اجتماعی و جامعه عمل می‌کند.^۲

۲. نقش رسانه‌ها در سلامت اجتماعی

رسانه مهم‌ترین عامل اجتماعی، بر سلامت و امنیت روانی جامعه تأثیر فراوانی دارد. رسانه‌ها می‌توانند یکی از متداول‌ترین بسترهای ارتباطی برای رسیدن به مخاطب زیاد و تلاش برای اصلاح، بهبود و تغییر رفتارها و سبک زندگی سلامت‌محور باشند. تحقیقات نشان می‌دهد سبک زندگی سلامت محور با جنسیت، سن و وضعیت تأهل افراد در جامعه متفاوت است و جنسیت در سبک زندگی سلامتی مؤثر است.^۳ بمباران تبلیغاتی که از سوی شبکه‌های اجتماعی و بخصوص شبکه‌های معاند و ماهواره‌ها به دختران و زنان القا می‌کنند در جهت تغییر نگرش به سبک زندگی و وضعیت ظاهری این قشر است و به جهت روحیه حساس و لطیف زنان و دختران آسیب‌ج‌دی را به دنبال دارد. بیشترین توجه رسانه‌های جمعی معطوف به سلامت جسمانی بوده و کمتر به بعد روانی و معنوی افراد که عضوی از اجتماع هستند پرداخته است

۱. روح‌الله احمدزاده کرمانی، بازان‌دیشی در فرهنگ و رسانه، ص ۱۵۵.

۲. محمدحسین شربتیان و نفیسه ایمنی؛ «تحلیل جامعه‌شناختی سلامت اجتماعی جوانان و عوامل مؤثر بر آن»؛ فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی؛ ص ۱۷۰.

۳. رک: وحید قاسمی و همکاران؛ «تعیین‌کننده‌های ساختاری و سرمایه‌ای سبک زندگی سلامت‌محور»؛ ص ۱۸۵ و ۱۸۶.

و این در حالی است که مشکلات اجتماعی و روانی روند رو به رشد داشته است.^۱ چنان‌که طی چند دهه اخیر و با تغییر الگوی زندگی و پیچیدگی اجتماعات، گسترش زندگی آپارتمانی و سلولی، رفاه ناشی از زندگی ماشینی و تنهایی انسان در جامعه مدرن و نیز سهولت دسترسی به انواع رسانه به‌ویژه اینترنت و فضای مجازی بدون آموزش سواد آن به افراد، موجب بروز مسائل و مشکلات متعددی در حوزه سلامت اجتماعی مصرف‌کنندگان این فضا به‌خصوص زنان و دختران شده است.

۳. اهمیت و ضرورت توجه به سلامت اجتماعی زنان

امروزه سلامت اجتماعی به منزله یکی از ابعاد سلامت در کنار سلامت جسمانی و روانی، نقش و اهمیت گسترده‌ای یافته است؛ به گونه‌ای که دیگر سلامتی فقط عاری بودن از بیماری‌های جسمی و روانی نیست، بلکه چگونگی عملکرد انسان در روابط اجتماعی و چگونگی تفکر وی در باب اجتماع نیز به منزله معیارهای ارزیابی سلامت فرد در سطح کلان جامعه به شمار می‌رود. در واقع سلامت، بنیادی است که همه کوشش‌های انسان در بستر آن شکل می‌گیرد و در صورت وجود سلامت در سطح قابل قبولی، افراد جامعه قادر خواهند بود از دیگر منابع حیات بهره ببرند. سلامت زنان به سبب جایگاه والای آن‌ها در جوهره خلقت و به‌ویژه در شکل‌گیری فرهنگ، تربیت، سعادت و حفظ و ارتقای سلامت خانواده و جامعه، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. سلامت زنان به تعاملات پیچیده بیولوژی فردی، رفتار بهداشتی، زمینه تاریخی، اجتماعی، امنیتی و سیاسی زندگی آن‌ها بستگی دارد. زنانی که از سلامت اجتماعی برخوردارند، با موفقیت بیشتری می‌توانند با چالش‌های ناشی از ایفای نقش‌های اصلی اجتماعی کنار بیایند و می‌توانند مشارکت بیشتری در فعالیت‌های جمعی داشته باشند. از این رو سلامت اجتماعی زنان به عنوان یکی از مسائل اجتماعی باید مورد بررسی علمی قرار گیرد.

۴. تغییر سبک زندگی

سبک زندگی افراد انعکاسی از تجربیات، موفقیت‌ها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و انتظارات

۱. مهدی‌زاده و همکاران، نقش رسانه‌ها در انتخاب سبک‌های زندگی سلامت‌محور، فصل‌نامه پژوهش‌های ارتباطی، ص ۷۵.

او از زندگی است. در جوامع سنتی به‌ویژه در کشورهای که فرهنگ جمع‌گرایی دارند، سبک زندگی افراد به‌خصوص گزینه‌های مصرف آن‌ها به شدت تحت تأثیر اجتماع، خانواده و اطرافیان قرار دارد. از نگاه اسلام، زندگی دنیوی به مثابه مزرعه‌ای است که انسان در آن خوبی‌ها را می‌کارد و در آخرت درو می‌کند، درست در نقطه مقابل فرهنگ غرب است که بر مبنای مکتب اومانیسم، لذت‌گرایی و غایت‌انگاری زندگی دنیوی استوار است.^۱ سبک زندگی غربی شاید آسایش را به ارمغان آورده، ولی آرامش را از زندگی ربوده است. اگر چه امروزه تکنولوژی در غرب بسیار پیشرفته شده و در تمامی مراحل زندگی جای خود را باز کرده است، سلب آرامش و فراموشی از خانواده را به دنبال داشته است که حتی هم‌نشین و همسر نیز از انسان دور خواهد شد. از آن‌جا که ارتباط و تعامل و تبادل اطلاعات در فضای مجازی بسیار سریع و راحت و گمنام است و تقریباً نظارت و کنترلی صحیح و مناسب بر آن انجام نمی‌شود، روابطی که در این فضاها شکل می‌گیرد، ممکن است نهایتاً به ازدواج ختم شود که برخی پژوهشگران معتقدند فضای مجازی به همین راحتی نیز می‌تواند ازدواج‌هایی را به شکست و طلاق منجر کند. زن و مرد نیازهای عاطفی، روحی، حمایتی و جنسی خود را در فضای مجازی ارضا می‌کنند و از یکدیگر غافل می‌شوند. گاهی نیز با انتشار الگوهای نامناسب در فضای مجازی، افرادی که با هزاران فیلتر و دروغ فقط بخش‌هایی کوچک و از قبل تعیین شده از زندگی خود را برای دیگر افراد جامعه به نمایش می‌گذارند و از خود الگویی نامناسب می‌سازند، زن و مرد نیز با مقایسه این الگوها با شریک زندگی خود از همسر خود دل‌سرد می‌شوند و این امر حتی به طلاق عاطفی یا طلاق حقیقی منجر می‌شود.

نمایش تجملات در زندگی از خانه‌های لوکس تا وسایل مدرن زندگی و حتی نوع پوشش اشرافی و تجملاتی، موجب چشم و هم‌چشمی و تلاش زنان برای رسیدن به این نوع از زندگی است که گاه برای رسیدن به آن نیز مرتکب اشتباهات، خطاها و حتی انحراف‌های بسیاری می‌شوند.^۲

۱. بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳.

۲. مجتبی حمایت‌خواه، «تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر انحرافات اجتماعی زنان، فصل‌نامه انتظام اجتماعی، ص ۱۶ و ۱۷ (https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21252).

الف) تغییر نوع پوشش و ترویج بدجبابی

بر اساس نتایج پژوهشی که درباره شبکه‌های اجتماعی و سبک زندگی جوانان انجام شده، ۴۹/۶ درصد زنان و ۴۱/۴ درصد مردان بر این باورند که عضویت در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی در مقادیر متوسط به بالا توانسته است بر سبک پوشش ایشان در جامعه مؤثر باشد. در بخش‌های دیگری از این پژوهش، تأثیر عضویت در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بر ادبیات هویتی افراد در ارتباط با جنس مخالف و تأثیر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بر سبک زندگی مجازی افراد بررسی شده است. اشاعه رسانه‌های جمعی علاوه بر تغییر ارزش‌ها با جهانی شدن ارتباطات و رسانه‌ها بر شکاف ارزش‌های نسلی تأثیر گذاشته است. لباس‌های متحدالشکل جوانان، موسیقی‌هایی با سبک‌های مختلف از نمود تأثیر رسانه بر تغییر رفتارها و ارزش‌های نسل کنونی و عدم پایبندی به سنت‌های خود است.^۱

یکی از نویسندگان درباره تقلید از الگوهای ارائه شده در رسانه‌ها و فضای مجازی می‌نویسد:

تقلیدهای شگفت‌آور، انواع آرایش مو و لباس و حرکات هنرپیشگان فیلم‌ها بلافاصله پس از نمایش آن فیلم در خیابان‌های آن‌چنان به چشم می‌خورد که می‌توان گفت یک شبه مانند قارچ پا به عرصه وجود نهند. دنباله‌روی تماشاگران از قهرمانان فیلم‌ها به قدری آشکار است که صاحبان مؤسسات و شرکت‌های تجاری در سال‌ها میلیون دلار به سازندگان فیلم‌ها پرداخت می‌کنند.^۲

ب) انتقال افکار فمینیستی

استفاده گسترده زنان از فضای مجازی، موجب شده گروه‌های مجازی که در ظاهر به دنبال دفاع از حقوق زنان‌اند، در فضای مجازی به شدت گسترش یافته است. طبق تحقیقات انجام شده، ۶۰ درصد اعضای شبکه‌های اجتماعی را زنان تشکیل می‌دهند و با توجه به ماهیت انتقادی فضای مجازی، یکی از مهم‌ترین مکاتبی که در این بستر این گفتمان انتقادی توان رشد و بسط کیفی و کمی را دارد، مکتب فمینیسم است. فمینیسم در ذات خود تضعیف‌کننده امنیت اجتماعی است؛ زیرا موجب نوعی تضاد

۱. نریمان یوسفی، شکاف بین نسل‌ها: بررسی نظری و تجربی، ص ۱۱۴.

۲. فرامرز رفیع‌پور؛ وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌ها؛ ص ۳۶.

در جامعه و میان گروه‌ها می‌شود.^۱

ج) استفاده ابزاری از زنان

حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی و استفاده تبلیغاتی از زنان از موارد استفاده ابزاری از زن و کاستن از شأن و منزلت او در جامعه اسلامی است. تهاجم فرهنگی در دهه‌های اخیر قلب خانواده‌ها و محکم‌ترین ستون خانه (زن و مادر) را هدف گرفته و با روش‌های مختلف سعی در از خودبیگانگی زنان مسلمان دارد و دشمنان با ترفندهای مختلف و استفاده از شعارهای تبلیغاتی مانند حضور بانوان در عرصه‌های اجتماعی و حمایت از حقوق اجتماعی بانوان با سرپوشی بر نیات پلیدشان در پی بی‌حرمتی و کاستن از ارزش و منزلت زن مسلمان است. پیامدهای مدرنیته به‌مخصوص در غرب در حوزه زن و خانواده، ارزش‌مند ساختن فعالیت اقتصادی با الگوی اشتغال تمام وقت برای زنان است. حضور تمام وقت زنان، در عرصه اشتغال و فراگیری آن، آسیب‌های فراوانی بر نهاد خانواده وارد می‌کند. رسانه‌های جمعی با ایجاد الگوهایی از حضور و مشارکت زنان در جهت استفاده جامعه از توانمندی‌های مختلف زنان، می‌تواند مشکلات ناشی از اشتغال تمام وقت زنان را مرتفع سازد. علاوه بر آن به دلیل اشتغال زنان و تحرک ناکافی زنان با تبلیغ ورزش‌های حرفه‌ای و ایجاد نیاز کاذب در این عرصه از جمله آسیب‌هایی است که در بین زنان مسلمان به‌ویژه در نوع پوشش زنان و دختران در عرصه‌های ورزش حرفه‌ای در رقابت با سایر کشورها به ناکامی آن‌ها در موفقیت می‌انجامد و سبب نارضایتی آن‌ها از پوشش اسلامی می‌شود و هم‌چنین زنان با حضور در برخی عرصه‌ها، هم‌چون سینما، با قضاوت‌های جنسی مواجه می‌شوند.

د) تهدید حریم خصوصی زنان

ارتباط‌گیری در فضای مجازی، بسیار دورتر از حقیقت ارتباط‌گیری در دنیای واقعی است. این ارتباط‌ها موجب تهدید زنان و دختران می‌شود. تهدید هویت دختران، اعتیاد، فرهنگ‌پذیری، درگیری در عشق‌های مجازی و سوءاستفاده‌های جنسی، تهدیدهای جدی برای کاربران زن در فضای مجازی است. زنان به سبب حساسیت

۱. سعید مجردی، اینترنت و امنیت اجتماعی، ص ۲۰۱.

روحي، بيش‌تر از مردان دچار آسيب مي‌شوند. نگاه جنسيتي به زنان، سبب شده، زنان با اسم‌هاي مستعار يا بدون عكس در اين فضا فعاليت كنند تا مورد خشونت و آزار كلامي قرار نگیرند. تخريب شخصيت زنان در فضاي مجازي توسط کاربران مرد، موجب مسدود شدن صفحات اجتماعي زنان و يا كناره‌گيري آنان از فعاليت‌هاي مجازي شده است. همچنين صحبت‌هاي ركيك جنسي، تخريب شخصيت و عزت نفس زنان را موجب شده است.^۱

ه) مختل شدن رابطه خانوادگي

خانواده، نهادي اجتماعي است كه با وجود كوچك بودن، آثار و كاركردهاي وسيعي در زمينه ديني، آموزشي، تربيتي، جمعيتي، سياسي، اقتصادي و ... دارد. نقش زن در اداره امور منزل اهميت ويژه‌اي دارد. اگرچه از نظر حقيقي تكليفي از اين نظر متوجه زن نيست، فضاي عشق و محبت خانواده اقتضا مي‌كند كه زنان همدوش مردان براي ايجاد رفاه و آسايش خانواده فعاليت كنند. زنان با توجه به روحيه مهربان و هنرمندشان در كانون خانواده به پرورش نسل آينده مي‌پردازند. امام صادق عليه السلام در حديثي از پدر گرامي‌شان نقش زن را به زيبايي در خانواده نشان داده است؛ آن‌جا كه مي‌فرمايد: «حضرت علي عليه السلام و حضرت زهرا عليها السلام براي تعيين وظايف خود در منزل رسول خدا صلى الله عليه وآله را حكم قرار دادند و از آن حضرت كسب تكليف نمودند. رسول خدا صلى الله عليه وآله نيز حضرت زهرا عليها السلام را به خدمت در منزل و حضرت علي عليه السلام را به انجام دادن وظايف خارج از منزل موظف نمود».^۲

فضاي مجازي با ايجاد مكان جديد، روابط جديدي را براي افراد پديد مي‌آورد. اين روابط سبب دوري زوجين از روابط حقيقي خود شده و فاصله اجتماعي ميان آنها ايجاد مي‌كند. رابطه اين فاصله عاطفي با استفاده بيش از حد از شبكه‌هاي اجتماعي، از نوع همبستگي است؛ يعني علاوه بر اينكه استفاده بيش از حد از اين فن‌آوري سبب فاصله عاطفي مي‌شود، فاصله عاطفي و عدم ارضاي عاطفي زوجين در برابر

۱. خديجه كريمي و زينب برجی‌نژاد، تأثير اينترنت بر هويت اجتماعي - فرهنگي زنان، دو فصل‌نامه تخصصي پژوهش‌هاي اسلامي جنسيت و خانواده، ص ۲۹ و ۳۰.
۲. محمد بن حسن حرعاملی، وسايل الشيعه، ج ۲۰، ص ۱۷۹.

یکدیگر نیز سبب رجوع بیش از حد آن‌ها به این فضاها می‌شود.^۱

(و) شکاف تربیتی فرزندان خانواده

نفوذ رسانه بر خانواده به عنوان مستحکم‌ترین نهاد اجتماعی، علاوه بر اثرپذیری روابط اعضای خانواده از آن، با انتقال ارزش‌ها و فرهنگ و هنجارهای دیگر جوامع، موجب اختلاف در خانواده شده است. انحصاری بودن رسانه‌ها در دست طبقه خاص سبب شده تا ارزش‌ها و هنجارهای مربوط به خود را که با نظر ارزشی طبقه عموم در تضاد است انتشار یابد و این دلیل عمده شکاف نسلی است. تلویزیون به دلیل حسی بودن و فراگیر بودن و انتقال ارزش‌ها و هنجارهای سنتی سبب تقویت الگوها و هنجارهای سنتی شده که مورد توافق والدین است و از سوی دیگر ماهواره و اینترنت به دلیل تبلیغ نوگرایی که با ارزش‌های والدین در تناقض است، سبب تقویت شکاف بین نسلی شده است. با توجه به تحقیقات صورت گرفته، استفاده از سریال‌های خارجی در رسانه، شکاف بیشتری را در بین فرزندان و والدین ایجاد کرده است.^۲ علاوه بر آن با تفکیک جغرافیایی کار و سکونت، ناپدید شدن پدیده همسایگی، وجود مادران شاغل و متخصصان مسئول مراقبت از اطفال و تأثیر تلویزیون، شکاف بین دنیای کودکان و بزرگسالان تقویت می‌شود.^۳

نتیجه‌گیری

امروزه رسانه یکی از مهم‌ترین ابزار مؤثر در زندگی آحاد جامعه به‌شمار می‌رود. رسانه‌ها با طرح این واقعیت که زنان به عنوان بخشی از جامعه انسانی از قدرت تأثیرگذاری در اجتماع برخوردارند، می‌توانند با خارج ساختن آنان از تفرد نقش به‌سزایی ایفا کنند و در پاسداشت حقوق اجتماعی از جمله سلامت اجتماعی زنان نیز با تفکیک حقوق جنسی و مدنی زنان در اجتماع مؤثر باشند.

۱. کریم خان‌محمدی و علی‌اکبر شاملی، اخلاق در شبکه‌های اجتماعی، ص ۶۴.

۲. حبیب صبوری خسروشاهی و نفیسه توکلی‌نیا، بررسی تأثیر رسانه ملی بر شکاف نسلی، فصل‌نامه مطالعات رسانه‌ای، ص ۱۱۳.

۳. مارتین سگالی، جامعه‌شناسی تاریخی خانواده، ترجمه حمید الیاسی، ص ۸۳.

فهرست منابع

۱. احمدزاده کرمانی، روح‌الله، *بازاندیشی در فرهنگ و رسانه*، تهران: چاپار، ۱۳۹۰ش.
۲. حر عاملی، محمد بن حسن، *وسایل الشیعه*، قم: مؤسسه آل‌البیت علیه السلام، ۱۴۰۹ق.
۳. حمایت‌خواه، مجتبی، تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر انحرافات اجتماعی زنان، فصل‌نامه انتظام اجتماعی، سال سیزدهم، شماره اول بهار ۱۴۰۰، ص ۱-۲۶.
۴. رفیع پور، فرامرز، *وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌ها*، تهران: نشر کتاب فردا، ۱۳۷۸ش.
۵. سگالی، مارتین، *جامعه‌شناسی تاریخی خانواده*، ترجمه حمید الیاسی، تهران: نشر مرکز، ۱۳۷۰ش.
۶. شریتیان، محمدحسین و نفیسه ایمنی، تحلیل جامعه‌شناختی سلامت اجتماعی جوانان و عوامل مؤثر بر آن، فصل‌نامه جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۹، شماره پیاپی ۶۹، شماره اول بهار ۱۳۹۷، ص ۱۶۷-۱۸۸.
۷. صبوروی خسروشاهی، حبیب و نفیسه توکلی‌نیا، بررسی تأثیر رسانه ملی بر شکاف نسلی، فصل‌نامه مطالعات رسانه‌ای، دوره ۷، شماره ۱۹، زمستان ۱۳۹۱، ص ۱۰۹-۱۱۹.
۸. عمید، حسن، *فرهنگ عمید*، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۷ش.
۹. قاسمی، وحید و همکاران، تعیین‌کننده‌های ساختاری و سرمایه‌ای سبک زندگی سلامت‌محور، دوره ۱۶، شماره ۶۳، زمستان ۱۳۸۷، ص ۱۸۱-۲۱۳.
۱۰. کریمی، خدیجه و زینب برجی‌نژاد، تأثیر اینترنت بر هویت اجتماعی - فرهنگی زنان، دو فصل‌نامه تخصصی پژوهش‌های اسلامی جنسیت و خانواده، سال اول شماره اول پاییز و زمستان ۱۳۹۷، ص ۲۱-۳۴.
۱۱. مجردی، سعید، اینترنت و امنیت اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۱ش.
۱۲. مشیری، مهشید، *فرهنگ زبان فارسی*، تهران: سروش، ۱۳۸۸ش.
۱۳. مهدی‌زاده، سید محمد و همکاران، نقش رسانه‌ها در انتخاب سبک‌های زندگی سلامت‌محور، فصل‌نامه پژوهش‌های ارتباطی، فصل‌نامه پژوهش‌های ارتباطی، سال ۲۵، شماره ۲ (پیاپی ۹۴)، تابستان ۱۳۹۷، ص ۵۱-۷۸.
۱۴. یوسفی، نریمان، *شکاف بین‌نسل‌ها: بررسی نظری و تجربی*، تهران: نشر پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۳ش.